

В І Д Г У К

о ф і ц і й н о г о о п о н е н т а

доктора економічних наук, професора КАРОГО ОЛЕГА ІГОРОВИЧА на дисертаційну роботу ГРАФСЬКОЇ ОРИСЛАВИ ІВАНІВНИ «Потенціал розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад», представлену до захисту в спеціалізовану вчену раду Д 35.154.01 на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність теми дослідження. Туристично-рекреаційний потенціал є вагомим складовим елементом розвитку економіки національного, регіонального та локального рівнів. Територіальні громади, які володіють туристично-рекреаційними ресурсами та ефективно їх використовують, можуть зміцнити власну спроможність за рахунок зростання надходжень до місцевих бюджетів саме завдяки розвитку туристичної діяльності та суміжних сфер економіки.

З іншого боку, стратегічне значення для розвитку туристично-рекреаційної сфери відіграє не тільки держава, але і місцеві органи самоврядування та територіальні громади. Якщо завдання держави полягає у створенні сприятливого інституційного середовища та запуску механізмів стимулювання економічної діяльності, то територіальні громади повинні не тільки вирішувати нагальні питання, але і створювати передумови для сталого розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Це можливо за рахунок реалізації стратегічних рішень, які будуть продуманими, виваженими, амбітними та інноваційними. Особливістю пандемічного та постпандемічного періоду є суттєве зростання конкуренції за споживача туристично-рекреаційних послуг. Водночас має місце переформатування запитів споживачів у напрямку зеленого туризму, відмови від урботуризму та групових подорожей, зростання уваги до короткотермінових подорожей на невеликій відстані. Фактично це відкриває «вікно можливостей» для територіальних громад в Україні для розвитку їх економіки.

Зважаючи на це, представлена дисертаційна робота Графської Орислави Іванівни є актуальною, вчасною, оскільки направлена на обґрунтування теоретико-методологічних засад та удосконалення організаційно-економічного інструментарію розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад України в умовах сучасних викликів.

Зв'язок роботи з науковими програмами і темами. Проведене дослідження пов'язане з виконанням науково-дослідних тем кафедри фінансів, банківської справи та страхування Львівського інституту Університету банківської справи «Сучасні напрями та механізми модернізації фінансової системи України» (2015-2019 рр., № ДР 0115U02173) – у межах теми автором розроблено фінансово-кредитний інструментарій стимулювання розвитку туристично-рекреаційного сектору в регіонах України; кафедри готельно-ресторанного бізнесу Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, зокрема за темою: «Інноваційні напрями розвитку індустрії гостинності та удосконалення ресторанних технологій» (2020-2022 рр.) – у межах теми автором обґрунтовано методологічні засади розвитку туристично-рекреаційного сектору економіки в сучасних умовах.

Зазначене визначає наукову і практичну значимість дисертації Графської О. І.

Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, їх достовірність та практичне значення. У дисертації розв'язується низка важливих теоретико-методологічних та прикладних завдань щодо ефективного використання потенціалу туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад України.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти органів влади України, країн ЄС; наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених; статистичні матеріали; інтерактивні таблиці Євростат; аналітичні розрахунки автора, виконані у процесі дослідження.

Висновки автора сформульовані чітко і стисло, логічно впливають з результатів дослідження. Вони відображають головні результати роботи, суть і новизну розроблених та представлених до захисту наукових положень і практичних рекомендацій.

Достовірність одержаних результатів підтверджується методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень дослідження.

Використаний широкий спектр методів дослідження вказує на наявність авторської методології, особистої точки зору, способу розгляду проблеми, який дозволив отримати важливі і ґрунтовні висновки і пропозиції щодо напрямків стимулювання розвитку економіки територіальних громад шляхом ефективного використання їх ендogenous потенціалу.

Автор вміло користується науковими концепціями, опублікованими в працях вітчизняних і зарубіжних вчених; законодавчими актами України, ЄС; нормативними та методичними документами, які прямо чи опосередковано регулюють локальний розвиток в цих країнах. Використання великої кількості першоджерел (319 позицій), серед яких 110 іноземних літературних та інтернет джерел, нормативно-правових документів, сучасних кількісних та якісних методів дослідження, значних масивів статистичних даних дало можливість дисертанту системно підійти до вирішення поставленої мети, розглянути різноманітні аспекти обраної тематики та обґрунтувати власне бачення вирішення питання удосконалення механізмів використання туристично-рекреаційного потенціалу регіонів та громад, спрямованих на підвищення його ефективності та результативності.

Отримані дисертанткою результати реалізовані в практиці управління на державному та регіональному рівнях, що підтверджують відповідні довідки. Найважливішими серед них є пропозиції, використані державними органами влади України, зокрема Державним агентством розвитку туризму України; регіональними органами управління, зокрема управлінням туризму Тернопільської державної адміністрації, управлінням туризму та курортів Львівської обласної державної адміністрації, Львівською обласною радою,

відділом з питань туризму Чернівецької обласної державної адміністрації, Волинської обласної ради; субрегіональними місцевими органами управління, зокрема Сколівською районною держадміністрацією, Вигодською селищною радою Івано-Франківської області, Долинською міською радою. Окрім цього, розробки, запропоновані в дисертації, отримали позитивні висновки ГО «Агенція регіонального розвитку Таврійського об'єднання територіальних громад», ГО «Херсонська обласна організація Спілки економістів України», а також використані при підготовці науково-методичного забезпечення та викладання навчальних дисциплін кафедри готельно-ресторанного бізнесу Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського.

Враховуючи усе вище зазначене, можна зробити висновок, що отримані наукові результати є достовірними та обґрунтованими, а дисертація пройшла необхідну практичну та публічну апробацію.

Зміст та наукова новизна дослідження. Представлена дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, має логічний і гармонійний зміст. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі дисертації розглядаються теоретико-методологічні засади дослідження розвитку економіки територіальних громад, які дозволяють формувати систему організаційно-економічних інструментів підвищення ефективності використання потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів та громад України (п.1.1, 1.2). На основі застосування системного підходу і принципів синергетики автор розробляє власну концепцію локального економічного розвитку, яка базується на імперативах розумної спеціалізації, сталого та інклюзивного зростання (п.1.3). Вагоме значення мають висновки автора щодо позитивних ефектів та ризиків, які можуть супроводжувати активний розвиток туристично-рекреаційної сфери в окремих громадах.

Особливою цінністю, на нашу думку, володіють результати

систематизації основних глобальних трендів і викликів розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад, врахування яких дасть змогу не лише виявити додаткові можливості та передумови нарощення ендogenous потенціалу туристично-рекреаційної сфери в економіці громад, а й посилити позицію та стратегічну стійкість туристичних продуктів і туристичних дестинацій (п.2.3). Для здійснення оцінки потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери регіонів України у другому розділі дисертації запропоновано методичний підхід, який включає: оцінку атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів; аналіз внеску розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіку регіонів; дослідження чинників впливу на формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів (п.2.4). Слід відмітити обґрунтованість вибору показників оцінювання ефективності структурних процесів, що дозволило отримати важливі емпіричні висновки.

У третьому розділі роботи автором здійснено аналіз атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів України (п.3.1), проведено оцінювання потенціалу розвитку туристично-рекреаційної сфери на регіональному рівні (п.3.2), з'ясовано чинники впливу на формування потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів України (п.3.3). Варто звернути увагу на одержані висновки щодо відсутності прямої кореляції між рівнем атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів у 2013-2018 рр. та ефективністю використання їх туристично-рекреаційного потенціалу. Це дозволило стверджувати, що наявність збалансованого комплексу туристично-рекреаційних ресурсів з досить високою якістю соціально-економічної та туристичної інфраструктури, але без належного рівня сприяння місцевих органів влади та інвестиційного забезпечення розвитку його туристично-рекреаційної сфери не гарантує високої ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Наукова і практична значимість четвертого розділу дисертації полягає у дослідженні стану та динаміки розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад, яке здійснено за трьома напрямками: 1) інфраструктура туристично-рекреаційної сфери (п.4.1); 2) фінансові аспекти

функціонування туристично-рекреаційної сфери (п.4.2); 3) інституційно-організаційне середовище розвитку сфери туризму і рекреації (п.4.3). Для здійснення аналізу функціонування і перспектив розвитку туристично-рекреаційної сфери на локальному рівні автором обґрунтовано відібрано найбільш популярні в Україні територіальні громади – туристичні дестинації. Водночас враховувався показник обсягу доходів до місцевих бюджетів від туристичного збору.

Практичним доробком автора дисертації є проведений глибокий аналіз доходів місцевих бюджетів туристичних дестинацій від туристично-рекреаційної сфери в розрізі туристичного збору, а також інших місцевих податків (єдиного податку, податку на землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) в частині, яка торкається суб'єктів інфраструктури туризму та рекреації (п.4.2). Автор наголошує, що туризм сьогодні приносить місцевим бюджетам туристичних дестинацій більше доходів, аніж обсяги видатків, які здійснюють органи місцевого самоврядування власне на його розвиток і популяризацію.

Насамкінець, у п'ятому розділі роботи здійснено обґрунтування стратегічних пріоритетів та організаційно-економічного інструментарію розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад в умовах сучасних викликів. Автором доведено, що в сучасних умовах пріоритетними мають стати м'які, горизонтальні методи регулювання економічних процесів, спрямованих на: формування та реалізацію конкурентоспроможного національного та регіонального туристичного продукту, системне підвищення якості туристичної, транспортної та соціальної інфраструктури, удосконалення інформаційно-маркетингового забезпечення туристично-рекреаційної сфери, організацію системи якісної підготовки кваліфікованих фахівців для туристично-рекреаційної сфери, системну детінізацію діяльності туристично-рекреаційної сфери (п.5.1).

На основі проведених досліджень обґрунтовано інструментарій активізації діяльності органів місцевого самоврядування в організаційному та фінансовому

напрямах. Організаційний напрям включає: популяризацію територіальної громади як туристичної дестинації; створення, наповнення і постійну актуалізацію інформаційного ресурсу про туристичні об'єкти та туристичну інфраструктуру територіальної громади (туристичний сайт громади); формування системи якості надання послуг у сфері туризму і рекреації; оновлення наявних і створення нових туристичних продуктів у межах територіальної громади; здійснення заходів для безпечного перебування туристів і рекреантів у територіальній громаді, в умовах поширення COVID-19. У фінансовому напрямі роль органів місцевого самоврядування в розвитку туристично-рекреаційної сфери в територіальній громаді полягає у: забезпеченні зростання надходжень до місцевого бюджету від суб'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури та туристів через зменшення рівня тінізації у цій сфері; фінансуванні програм розвитку туризму та рекреації (п.5.2).

Вивчення автором зарубіжного досвіду стимулювання суб'єктів туристичної індустрії в умовах зниження економічної активності на ринку туристичних послуг дозволило виділити пріоритетні напрями (заходи) стимулювання суб'єктів туристичної індустрії в Україні (§5.3).

Охоплення дисертантом такого широкого кола проблем та їх глибокий аналіз дозволили отримати результати, які характеризуються науковою новизною і значущістю. Серед таких:

вперше:

- розроблено методологічний підхід до дослідження розвитку економіки територіальних громад на основі просування глокальних видів економічної діяльності;

- сформовано концептуальні засади стимулювання розвитку туристично-рекреаційної сфери в територіальних громадах в умовах сучасних викликів, яка передбачає одночасне задіяння інструментарію і заходів державного, регіонального і локального рівнів;

- запропоновано модель організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання потенціалу туристично-рекреаційної сфери на

регіональному рівні;

удосконалено:

- сучасні методологічні засади дослідження потенціалу розвитку сфери туризму та рекреації в економіці територіальних громад у розрізі таких напрямів як інфраструктура туристично-рекреаційної сфери, фінансові аспекти функціонування туристично-рекреаційної сфери, інституційно-організаційне середовище розвитку сфери туризму і рекреації;

- інструментарій оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіонів, який, на відміну від наявних, включає оцінку атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів; аналіз внеску туристично-рекреаційної сфери в економіку регіонів; виявлення вагомості чинників впливу на формування та нарощення потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів;

- методичні підходи до інтегральної оцінки атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів, які, на відміну від наявних, базуються на ідентифікації ресурсної структури атрактивності туристично-рекреаційної сфери в розрізі чотирьох субіндексів;

- наукові положення щодо визначення ролі туристично-рекреаційної сфери у зміцненні економіки громади та акцентовано на такій її властивості як здатність активізувати процеси об'єднання зусиль мешканців громад для їх розвитку;

отримали подальший розвиток:

- пропозиції щодо детінізації діяльності у туристично-рекреаційній сфері, які, на відміну від наявних, передбачають впровадження екскурсійного ваучера як інструменту стимулювання розвитку туристично-рекреаційної сфери органами місцевого самоврядування в територіальній громаді;

- систематизація основних глобальних трендів і викликів розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад;

- обґрунтування організаційного інструментарію діяльності органів місцевого самоврядування щодо розвитку туристично-рекреаційної сфери в територіальних громадах.

Підсумовуючи вищесказане, відзначимо, що дисертація «Регіональна політика структурної модернізації економіки України в умовах євроінтеграції» є завершеною роботою, самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення комплексної наукової проблеми, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних і практичних засад організаційно-економічного забезпечення ефективного використання потенціалу туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження достатньою мірою висвітлені автором у 51 науковій публікації, в тому числі у 3 монографіях, 20 статтях у наукових фахових виданнях, зокрема 17 – у виданнях, уключених до міжнародних наукометричних баз, 5 публікаціях в періодичних іноземних виданнях.

Опубліковані автором монографії та статті у вітчизняних фахових та іноземних виданнях висвітлюють основні положення дисертації, написані на високому науковому рівні та відповідають вимогам МОН України.

Детальне ознайомлення з дисертаційною роботою та авторефератом Графської Орислави Іванівни дозволяє зробити висновок щодо ідентичності автореферату і основних положень дисертації. Наведені в авторефераті наукові положення, висновки і рекомендації в повному обсязі розкриті й обґрунтовані в тексті дисертації. А основні положення дисертації, виписані в авторефераті, логічно розкривають зміст аналізованої проблеми.

Зауваження і дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи. Як і кожна самостійна праця з економічних наук, дисертація Графської Орислави Іванівни породжує запитання та спонукає до дискусії щодо певних положень і висновків. Суть основних з них полягає в наступному:

1. Таблицю 2.1 (с. 119-122), яка є узагальненням з одного джерела та обсяг якої 4 сторінки, доцільно винести в додаток.

2. Потребує додатково пояснення вибір автором при оцінюванні якості транспортної інфраструктури для визначення індексу привабливості туристичної інфраструктури (с. 133) лише довжини автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям в регіоні, тобто чому не враховано інфраструктура інших видів транспорту, площі регіону і т.п.

3. На нашу думку, потребує додаткового обґрунтування необхідність окремого виділення кількості пам'яток, створених до 16 століття, кількості пам'яток, внесених до списку ЮНЕСКО, які вже враховані у загальній кількості культурних пам'яток при розрахунку індексу культурної привабливості (с. 132-134).

4. Автор наголошує (с. 135-136) на важливості ефективного використання різноманітних бальнеологічних ресурсів (мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей та ін.), проте при розрахунку природних лікувальних ресурсів враховано лише обсяг видобутку підземних мінеральних вод (рис.3.5, с. 162).

5. Привертає увагу запропонований автором інструментарій оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу регіонів (с.130-142) на основі визначення атрактивності туристично-рекреаційної сфери регіонів; аналізу внеску туристично-рекреаційної сфери в економіку регіонів; виявлення вагомості чинників впливу на формування та нарощення потенціалу туристично-рекреаційної сфери регіонів. Проте в роботі не вказано, як даний інструментарій може бути застосований на рівні громад в контексті теми дисертаційної роботи.

6. У контексті використання туристично-рекреаційних ресурсів доцільно би було розглянути проблематику конфліктів інтересів територіальних громад та регіонів.

Визначені дискусійні моменти та побажання вказують на багатоплановість досліджуваної проблеми і не змінюють загальної позитивної оцінки роботи.

Загальні висновки

Уважне і детальне ознайомлення з дисертацією Графської Орислави Іванівни дозволяє зробити висновок, що задекларована мета роботи досягнута,

поставлені завдання вирішені. Дисертаційна робота «Потенціал розвитку туристично-рекреаційної сфери в економіці територіальних громад» є завершеним науковим дослідженням актуальної економічної проблеми, відзначається науковою новизною, має теоретичне і практичне значення. Основні положення дисертації належним чином висвітлені в опублікованих наукових працях та в авторефераті.

За змістом і оформленням робота відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13, 14 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою № 567 Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р., а її автор – кандидат економічних наук – Графська Орислава Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

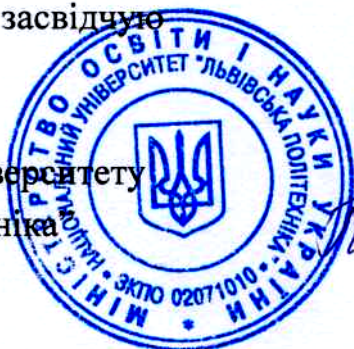
Офіційний опонент:

Завідувач кафедри менеджменту організацій
Національного університету
“Львівська політехніка”
доктор економічних наук, професор

 Карий О.І.

Підпис Карого О.І. засвідчує

Вчений секретар
Національного університету
“Львівська політехніка”

Брилинський Р.Б.